

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸν νοεῖν ἔστιν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΑΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ.Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Ernst Hoffman τέως Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—Erich Frank.—Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας.—
Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν 'Ην. Πολ. τῆς Αμερικῆς.—K. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Αθηνῶν.—August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Breslau.—
Μιχ. Τσαμαδός.—Χ. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.—Franz Boehm ἔκτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Κωνσταντίνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Αθηνῶν.—Ιωάν. Θεοδωρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.—Θεμ. Τσάτσος υφηγ. Πανεπιστημίου Αθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1938

Ε.Γ.Δ της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

† EDMUND HUSSERL

Με τὸν θάνατο τοῦ Husserl ἡ σημερινὴ φιλοσοφία χάνεται μιὰ ἀπὸ τις κορυφές τῆς. Μὲ τὴν σημερινὴν μάλιστα δλιγανθρωπία ποὺ χαρακτηρίζει τὴν φιλοσοφίαν διὸ θάνατος τοῦ Husserl γίνεται πιὸ αἰσθητός. Ὁ ἴδρυτης τῆς φαινομενολογίας ἐγεννήθηκε τὴν 8 Ἀπριλίου 1859 στὸ Prossnitz. Στὰ 1887 ἔγινε ὑφηγητής στὴν Halle, στὰ 1901 ἐκτάκτος καθηγητής, στὰ 1906 τακτικὸς καθηγητής τῆς φιλοσοφίας στὸ Göttingen, καὶ στὰ 1916 ἐπῆρε τὴν ἔδραν τῆς φιλοσοφίας στὸ Freiburg, ὅπου ἔδιδαξε ὡς τὰ 1928, διπότε ἐβγῆκε ἀπὸ τὴν δημόσιαν πηρεσίαν.

Τὸ φιλοσοφικὸν ἔργο τοῦ Husserl εἶναι μιὰ συστηματικὴ προσπάθεια γιὰ μιὰ ριζικὴ καινούργια θεμελίωση τῆς φιλοσοφίας. Τὸ πρῶτο φιλοσοφικό του ἔργο εἶναι «ἡ φιλοσοφία τῆς ἀριθμητικῆς» I. τόμ. (1891). Τοῦτο εἶναι μιὰ εὐρύτερη ἐπεξεργασία τῆς ἔργασίας του ποὺ εἶχε ὑποδάλλει γιὰ τὴν ὑφηγησία. Ἀπ' αὐτὴν δημοσιεύθηκε μονάχα ἕνα μέρος μὲ τὸν τίτλο «περὶ τῆς ἐννοιας τοῦ ἀριθμοῦ» (1887).

Ο Husserl, ποὺ ἀρχικὰ εἶχε μορφωθῆ ὡς μαθηματικὸς καὶ ὡς φυσικός, ζητοῦσε νὰ φθάσῃ σὲ μιὰ λογικὴ οἰκοδόμηση τῆς ἀριθμητικῆς. Η πρώτη συμβολὴ ἦταν τὸ ἔργο αὐτό, ὅπου ἐπιχειρεῖ μιὰ ψυχολογικὴ καὶ λογικὴ ἀνάλυση τῶν θεμελιακῶν ἐννοιῶν τῆς πολλότητας, τῆς ἐνότητας καὶ τοῦ πλήθους.

Τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς «φιλοσοφίας τῆς ἀριθμητικῆς» εἶναι διὸ περίεργος συγδυασμὸς τῆς ψυχολογικῆς μὲ τὴν λογικὴν ἀνάλυση. Η μιὰ εἰσδύει βαθειὰ μέσα στὴν ἄλλη· δὲν εἶναι ἡ μιὰ παράλληλη στὴν ἄλλη, ἄλλα τέμνει ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Ἐδῶ φανερώνεται γιὰ πρώτη φορὰ διὸ θεμελιακὸς φιλοσοφικὸς ιρόπος τοῦ Husserl, ποὺ εἶχε πολὺ μεγάλη σημασία γιὰ δλο τὸ ἐπόμενο ἔργο του. Τὸ κύριο γνώρισμα τοῦ τρόπου τούτου εἶναι διτι εἶναι ταυτόχρονα ὑποκειμενικὸς καὶ ἀντικειμενικός. Η φιλοσοφικὴ θεωρία τῶν δυτῶν γίνεται ἐδῶ μιὰ ἐνότητα ταυτόχρονα ὑποκειμενική καὶ ἀντικειμενική, μιὰ ἐνότητα γεμάτη

ενταση, γιατί έχει μέσα της τὸν διπλὸν τρόπο νὰ βλέπῃ. Ὁ τρόπος αὐτὸς βαθαίνει πιὸ πολὺ, διὰ προχωρεῖ ἡ φιλοσοφικὴ ὥριμανση τοῦ Husserl, καὶ μὲν αὐτὸν φθάνει δὲ Husserl σὲ μιὰ καινούργια ιδέα τῆς φιλοσοφίας.

Μιὰ δλόκληρη δεκαετία διουλεύει δὲ Husserl ὡς ποὺ νὰ φθάσῃ σὲ δριστικὲς διατυπώσεις καὶ σὲ ἔνα πλῆθος φιλοσοφικὲς καινοτομίες. Τὸ καταστάλαγμα τῆς ἐργασίας τούτης περιέχεται στὸ ἔργο του «Λογικὲς Ερευνες» πεύδη πρῶτος του τόμος «Προλεγόμενα τῆς καθαρῆς Λογικῆς» δημοσιεύθηκε στὰ 1900 καὶ δὲύτερος «Ἐρευνες γιὰ τὴν φαινομενολογία καὶ τὴν θεωρία τῆς γνώσης» στὰ 1901. Τὸ ἔργο του τοῦτο δὲ Husserl τὸ ἀφιέρωσε στὸν δάσκαλό του Franz Brentano. Οἱ δύο τόμοι έχουν ἐσωτερικὴν ἑνότητα — ποὺ φανερώνεται ἀπὸ τὴν πραγμάτωση τῆς ιδίας μεθοδικῆς ἀρχῆς, τοῦ ἑνὸς θεμελιακοῦ τρόπου τοῦ θεωρεῖν, πού, ὅπως ἀναφέραμε, εἶναι ταυτόχρονα ὑποκειμενικὸς καὶ ἀντικειμενικός.

Γιὰ ν' ἀνοίξῃ δημως δὲ Husserl τὸν δρόμο τῆς μεθοδικῆς του ἀρχῆς ήταν πρῶτα - πρῶτα ἀνάγκη ν' ἀπαλλάξῃ τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ ἀντικειμένου, καὶ στὴ προκείμενη περίπτωση τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν λογικῶν δυνῶν, ἀπὸ κάθε ἐσφαλμένη ὑποκειμενικοποίηση. Γιὰ τοῦτο ἡ κύρια προσπάθεια τοῦ Husserl στὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔργου του εἶναι νὰ ἀποσαφηνίσῃ τὴν δυτότητα τῶν λογικῶν μορφωμάτων, νὰ καταδείξῃ τὴν ποιότητα τῶν λογικῶν νόμων. Μιὰ ἐξαντλητικὴ κριτικὴ τοῦ ψυχολογισμοῦ, δὲ ποῖος ἐδέσποζε τότε μέσα στὴ λογική, ήταν ἡ πρῶτη, γενναία φιλοσοφικὴ πράξη τοῦ Husserl. Ψυχολογισμὸς εἶναι ἐδῶ ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ λογικὲς ἔννοιες καὶ τὰ λογικὰ ἀξιώματα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ψυχικὰ κατασκευάσματα καὶ ὅτι οἱ λογικοὶ νόμοι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ψυχολογικοὶ νόμοι, δηλαδὴ νόμοι, ποὺ σύμφωνα μὲν αὐτοὺς γίνονται τὰ ψυχικὰ γεγονότα. Ὁ Husserl ἐδειξε ὅτι δὲ ψυχολογισμός, δημοκρατικὴ καὶ ἀν ἔχη, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σχετικισμός. Ἡ θετικὴ συμβολὴ τῆς ἐργασίας αὐτῆς ήταν νὰ φανερωθῇ ἡ ιδανικότητα τῆς καθαρῆς Λογικῆς, δηλαδὴ νὰ καταδειχθῇ ὅτι ἡ καθαρὴ Λογικὴ εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴ ἐμπειρία. Τέλος δὲ Husserl ἀναπτύσσει στὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔργο του τὴν ιδέα τῆς καθαρῆς Λογικῆς. Ἡ καθαρὴ Λογικὴ ἔχει δύο κύ-

ΕΡΓΑΣΤΗΚΕ ΤΟΜΕΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΕΠΕΠΤΗΣ ΦΙΛΟΣΦΟΡΑΣ

ρια ἔργα, πρῶτον γὰρ δεῖξη «τις ιδαινικές βάσεις γιὰ τὴν δυνατότητα τῆς ἐπιστήμης καὶ δεύτερον τις «τυπικές» ἔννοιες, ποὺ εἶναι συστατικὲς γιὰ τὰ ἀντικείμενα γενικῶς, καὶ ταυτόχρονα εἶναι ἀνεξάρτητες ἀπὸ κάθε γνώρισμα τῆς ὕλης μέσα στὴ γνώση. Οἱ ἔννοιες αὐτὲς οἱ τυπικὲς εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ἀντικειμένου, τῆς ἐνότητας, τοῦ πλήθους, τῆς σχέσης κ.λ.π.

‘Ο δεύτερος τόμος του έργου αποτελείται από δέκα μεγάλες έρευνες. Εδώ γίνεται ή απαραίτητη προεργασία για την πραγμάτωση μιας καθαρής Λογικής. Η πρώτη έρευνα καταγίνεται με τὴν ἀνάλυση τῆς «ἔκφρασης καὶ τῆς σημασίας». Ο Husserl διακρίνει ἐδῶ τὴν ἔνταση τῆς σημασίας καὶ τὴν πραγμάτωση τῆς σημασίας.⁹ Ενταση τῆς σημασίας είναι τὸ νοητικὸ περιεχόμενο τοῦ ψυχικοῦ γεγονότος, ποὺ τείνει νὰ συλλάβῃ μιὰ σημασία· πραγμάτωση τῆς σημασίας είναι τὸ ἰδανικὸ περιεχόμενο ποὺ ἔχει μιὰ σημασία. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ έργου τοῦ Husserl εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στὴ φιλοσοφία τῆς γλώσσας καὶ στὴ Λογική. Η δεύτερη έρευνα πραγματεύεται «τὴν ἰδανικὴν ἐνότητα τῶν εἰδῶν καὶ τὶς νεώτερες θεωρίες τῆς ἀφαίρεσης», στρέφεται ἐναντίον τῆς ψυχολογικῆς ὑποστασιοποίησης τοῦ γενικοῦ, χτυπάει κάθε μορφὴ τοῦ δνοματισμοῦ (Nominalismus) καὶ ἰδιαίτερα τὶς δνοματιστικὲς θεωρίες τῆς ἀγγλικῆς αἰσθησιαρχίας. Η τρίτη έρευνα καταγίνεται μὲ τὴν «θεωρία τῶν δλων καὶ τῶν μερῶν». Η έρευνα τούτη ἀποτελεῖ τὴ βάση γιὰ μιὰ «λογικὴ θεωρία τῶν ἀντικειμένων ὡς τοιούτων». Η φιλοσοφικὴ ἀνάλυση γίνεται ἐδῶ ἐπάνω σὲ συγκεκριμένα περιεχόμενα, ποὺ είναι δεδομένα στὴν ἐποπτεία—ὅπως είναι αἰσθήματα καὶ αἰσθητὰ ἀντικείμενα—καὶ καταδεικνύει ὅτι ὑπάρχουν οὐσιαστικοὶ γόμοι ποὺ συνιστοῦνε δλότητες. Οἱ γόμοι αὗτοὶ διακρίνονται ριζικά¹⁰ σὲ «ἀναλυτικούς» καὶ «συγθετικούς» γόμους a priori. Στὴ τέταρτη έρευνα ὁ Husserl καταγίνεται μὲ «τὴ διαφορὰ τῶν αὐτοτελῶν καὶ μὴ αὐτοτελῶν σημασιῶν καὶ μὲ τὴν ἴδεα μιᾶς καθαρῆς γραμματικῆς». Εδῶ συγεχίζει τὴν έργασία τῆς πρώτης έρευνας καὶ ἀναπτύσσει τὴν ἴδεα μιᾶς «καθαρῆς λογικῆς γραμματικῆς». Θεμελιακὴ σημασία δύως γιὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξη τῆς φιλοσοφίας τοῦ Husserl ἔχουν οἱ δύο τελευταῖς έρευνες τοῦ έργου τούτου, γιατὶ μὲ αὐτὲς φανερώνεται καθαρὰ ὁ φαινομενολογικὸς τρόπος τῆς έρευνας. Η πέμπτη έρευνα πραγματεύε-

ταὶ τὰ «έντατικὰ ψυχικὰ γεγονότα καὶ τὰ περιεχόμενά των»· καὶ σημαίνει τὴν ἐπιστροφὴν στὶς ὑποκειμενικὲς πηγές, διπούθε ξεπηδοῦνε τὰ λογικὰ μορφώματα. ‘Ο ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἔρευνας τούτης εἶναι ἡ φαινομενολογικὴ θεωρία τὴν κρίση.’ Εδῶ ἔχομε ἔνα πλήθος ἀναλύσεις τῆς συγείδησης ποὺ ἔχουν πολλὴ σημασία. ‘Η ἔκτη ἔρευνα πραγματεύεται τὰ «στοιχεῖα τοῦ φαινομενολογικοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσης», δίγε: μιὰ διεξοδικὴ φαινομενολογία τῶν βαθμίδων τῆς γνώσης, ἀποσαρφηγίζει τὴν ἴδεα τῆς συμφωνίας καὶ τῆς διαφωνίας, καὶ τέλος φανερώνει τὴν διαφορὰ τῆς αἰσθητῆς ἐποπτείας ἀπὸ τὴν κατηγορική, δηλαδὴ τὴν ἐποπτεία τῶν κατηγοριῶν.

‘Ο ταυτόχρονα ὑποκειμενικὸς καὶ ἀντικειμενικὸς τρόπος τοῦ θεωρεῖν, ὅπερες τὸν ἀναπτύσσει καὶ τὸν πραγματώνει ὁ Husserl, φθάνει ἔδωσὲ μιὰ ἀνώτερη βαθμίδα ἀπὸ δ, τι ἥταν στὴ «φιλοσοφίᾳ τῆς ἀριθμητικῆς». Τὸ κύριο γνώρισμα τῆς «φαινομενολογίας» αὐτῆς εἶναι ὅτι δλες τὶς διαπιστώσεις καὶ δλους τοὺς διορισμοὺς τῆς τοὺς ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ διαισθηση καὶ δτι ἀπορρίπτει κάθε προσπάθεια ποὺ ζητάει νὰ προσπεράσῃ αὐτὴν τὴν σφαῖρα τῆς ἐσωτερικῆς διαισθησης (*immanente Intuition*). Μέσα στὴ σφαῖρα τούτη εἶναι δεδομένα τὰ ἐποπτικὰ ἀντικείμενα τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης. ‘Ομως ἡ διαισθητικὴ τούτη ἐνάργεια δὲν εἶναι μιὰ ἀπλῇ ἐμπειρική, ψυχολογική, γιατὶ δλες οἱ διαπιστώσεις τῆς ἔχουν ἀποδεικτικὸ χαρακτῆρα καὶ ἀφοροῦνε τὴν οὐσία. Τὸ κράτος τῶν ἴδεων, ποὺ ἥταν πρὶν ἀνάγκη νὰ τὸ ὑπερασπίσῃ ὁ Husserl ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ ψυχολογισμοῦ, δὲν εἶναι ἔνα κράτος ἀφηρημένων κατασκευῶν, ἀλλὰ τὸ κράτος δπου δεσπόζει ἡ ἀποδεικτικὴ διαισθηση. Αὐτὴ τέλος ἀνάγεται στὸ πρώτῳ πεδίῳ δλου τοῦ *a priori*, στὸν πυρήνα τοῦ *a priori*, ποὺ εἶναι ἡ ὑποκειμενικότητα τῆς συγείδησης. ‘Η συγείδηση γίνεται ἔδω ἀντικείμενο μιᾶς καθολικῆς ἔρευνας. ‘Η ἔρευνα δμως τούτη ἔχει τὴν ἀρχή τῆς στὴ γνώση ὅτι δλο τὸ εἶναι καὶ τὸ γίγνεσθαι—ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ διαπιστωθῇ μέσα στὴ σφαῖρα τὴν ἐσωτερική—ρυθμίζεται ἀπὸ νόμους οὐσίας. Στὶς «Λογικὲς ἔρευνες» δμως ἡ ἀνάλυση τῆς συγείδησης εἶναι ἀκόμα «νοητική», δηλαδὴ στρέφεται μονάχα στὸ ψυχικὸ γεγονός, δὲν ἔρευνα ἀκόμη καὶ τὸ νοηματικὸ στρώμα ποὺ κατ’ ἀνάγκην ἀνήκει σὲ κάθε ψυχικὸ γεγονός. Μὲ ἄλλα λόγια δὲν ἔξετάζει τὸ περιεχό-

μενο τοῦ ψυχικοῦ γεγονότος. Ἐν τούτοις δὲν λείπουν ἀπὸ τις «Λογικές ἔρευνες» καὶ ἀναλύσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Ἔτσι π.χ. διέχυει δὲ Husserl τὸ νοηματικὸ στοιχεῖο, στὴν ἐξωλογικὴ σφαῖρα, στὶς ἐποπτείες. Τοῦτο ήταν κάτι καινούργιο καὶ ἔδωκε ὥθηση στὴ καλούμενη «ψυχολογία τῆς σκέψης».

Μετά τις «Λογικές έρευνες» ή φιλοσοφική έργασία του Husserl τείνει να διλογληρώσῃ τὴν φαινομενολογία. Ο Husserl θέλει να φθάσῃ σὲ μὰ συστηματικὴ διεύρυνση τῆς φαινομενολογίας, που γάρ γίνη μὰ καθολικὴ ἀνάλυση τῆς συγείδησης. Απὸ τὶς παραδόσεις ποὺ ἔκαμε δ Husserl στὸ 1905 στὸ Göttingen γιὰ τὴν φαινομενολογία τῶν ἐποπτειῶν κατάγονται οἱ «παραδόσεις γιὰ τὴν φαινομενολογία τῆς ἐσωτερικῆς συγείδησης τοῦ χρόνου» ποὺ ἐξέδωκε δ M. Heidegger στὰ 1928. Οι «Λογικές έρευνες» εἶχαν στραφεῖ κυρίως στὴν ἀνάλυση τῶν ἔντατικῶν ψυχικῶν γεγονότων, δπου ἐφαίνονται ἡ αὐτενέργεια τῆς συγείδησης. Αντίθετα ἐδῶ ἀποκαλύπτεται ἡ ἄλλη πλευρὰ τῶν ψυχικῶν γεγονότων, δπου σύμφωνα μὲ μιὰ νομοτέλεια οὖσίας ἡ ζωὴ τῆς συγείδησης ἔρει μέσα σὲ μὰ κρυμμένη συνεχὴ σύνθεση, σὰν ῥοῦς χρονικῶν γεγονότων. Εδῶ ἀνοίγονται καινούργιες ἀπόψεις γιὰ τὴν οὖσα τῆς ἔντασης τῆς συγείδησης. Εδῶ ἀποκλείονται πιὰ μὲ συγέπεια δλεις οἱ ὑπερβατικὲς θεωρίες. Εν τούτοις καὶ ἐδῶ ἀκόμη λείπει δ τέλειος ἀποχωρισμὸς τῆς ὑποκειμενικότητας, δπως τὴν ἔννοεῖ ἡ φαινομενολογία, καὶ τῆς ὑποκειμενικότητας, δπως τὴν ἔννοεῖ ἡ καντιανὴ φιλοσοφία.

Κατά τὸ 1911 ἐδημοσιεύθηκε στὸ φιλοσοφικὸ περιοδικὸ «Logos» ἡ πραγματεία τοῦ Husserl «φιλοσοφία ὡς αὐστηρὴ ἐπιστήμη». Ἡ πραγματεία τούτη, ποὺ εἶχε μεγάλη ἀπήχηση, εἶχε προγραμματικὸ χαρακτῆρα καὶ σκοπός της ήταν νὰ περιχαράξῃ τὴν καθολικὴ φιλοσοφικὴ σημασία τῆς φαινομενολογίας. Ἡταν τότε ἡ ἐποχὴ ποὺ ἐπικρατεῖσε σύγχυση ἀνάμεσα στὴ φιλοσοφία καὶ στὴ κοσμοθεωρία, ἀνάμεσα σὲ μιὰ ἐπιστημονικὴ φιλοσοφία καὶ σὲ μιὰ φιλοσοφία τῆς κοσμοθεωρίας. Ὁ Husserl ζητεῖ νὰ καθορίσῃ μὲ καινούργιο τρόπο τὸ αἰώνιο δίκαιο τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας. Ἐδῶ ἀγωγίζεται ὁ Husserl ἐναντίον τῆς αἰσθησιαρχικῆς φυσιοκρατίας καὶ τοῦ ἴστορικοῦ ἀνθρωπολογισμοῦ, γιατὶ καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη τάση καταστρέφεται ἡ ἀντικειμενικότητα. Τέλος δείχνει δτι ὑπάρχει ἀνάγκη γιὰ μιὰ καθο-

λική φαινομενολογία τῆς συνείδησης, που γὰ εἶναι βάση γιὰ μιὰ ἄλλη θιγή ψυχολογία καὶ γιὰ μιὰ ἄλληθινὴ πνευματικὴ ἐπιστήμη.

Τὸ κύριο ὅμως ἔργο τοῦ Husserl που δίνει τὴν θετικὴν φαινομενολογίαν εἶναι οἱ «ἰδέες γιὰ μιὰ καθαρὴν φαινομενολογία καὶ φαινομενολογικὴ φιλοσοφία» που δημοσιεύθηκε στὰ 1913.¹ Εδῶ παίργει δὲ καινούργιος φιλοσοφικὸς τρόπος τοῦ Husserl συστηματικὴ μορφὴ καὶ γίνεται ἡ «πρώτη φιλοσοφία», δηλαδὴ ἡ θεμελιακὴ ἐπιστήμη τῆς φιλοσοφίας. Στὸ πρώτῳ μέρος τοῦ ἔργου τούτου δίνει δὲ Husserl μιὰ ἀνάλυση τοῦ γεγονότος καὶ τῆς οὐσίας, προσπαθεῖ μὲ ἄλλα λόγια νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἀναγνώστη του στὴν φιλοσοφικὴ ἀποψη τοῦ κόσμου. Στὸ δεύτερο μέρος προχωρεῖ δὲ Husserl σὲ μιὰ ἀνάλυση τῆς «φυσικῆς ἀποψης» τοῦ ἀνθρώπου, που δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ σταθερὴ προϋπόθεση, καὶ γιὰ τὴν πραχτικὴν καὶ γιὰ τὴν θεωρητικὴν ζωὴν τῆς ὑπαρξίας μας μέσα στὸν κόσμο. Σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ἀνθρώπον νὰ ὑπερπηδήσῃ, ὑπερνικήσῃ τὴν προϋπόθεση τούτη, μὲ ἄλλα λόγια ν' ἀλλάξῃ τὴν τοποθέτησή του μέσα στὸν κόσμο, νὰ προχωρήσῃ στὴν φαινομενολογικὴν τοποθέτηση. «Ο κόσμος, ὅπως μᾶς φανερώνεται μέσα στὴν φυσικὴν ἀποψη, πρέπει νὰ μπῇ, γιὰ δποιον θέλει νὰ προχωρήσῃ στὴ φαινομενολογικὴν ἀποψη, μέσα σὲ παρένθεση. «Ο, τι μένει ἔπειτα ἀπ' αὐτὴ τὴν παρένθεση, τοῦτο εἶναι τὸ καθαρὸ συνείδος γιὰ τὸν κόσμο. «Η ἔννοια «κόσμος» σημαίνει τὸ περιεχόμενο ὡρισμένων σχέσεων τῆς ζωῆς τῆς συνείδησης. Μέσα σ' αὐτὲς τὶς σχέσεις ἡ συνείδηση ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπαρξην. Οἱ τρόποι μὲ τοὺς δποίους ἀντιλαμβάνεται τὸν κόσμον εἶναι δὲ ἐποπτικός, δὲ παραστατικός, δὲ νοητικός, δὲ ἀξιολογικός, δὲ πρακτικός. «Ο κόσμος γίνεται «φαινόμενο», δηλαδὴ περιεχόμενο τῆς συνείδησης. Στὴ μορφὴ του τούτη δὲ κόσμος εἶγαι τὸ γενικὸ θέμα τῆς «φαινομενολογίας». «Η φαινομενολογία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ καθαροῦ ἢ ὑπερβατικοῦ (transzental) συνείδοτος ὡς πρὸς τὰ περιεχόμενά του. Εἶναι ἡ ἐπιστήμη που πραγματεύεται τὴν οἰκοδόμηση τοῦ κόσμου που ὑπάρχει μέσα στὸ φαινομενολογικὸ ὑποκείμενο.

Στὸ τρίτο μέρος τοῦ ἔργου τούτου δὲ Husserl πραγματεύεται τὴν «μεθοδικότητα καὶ προβληματικότητα τῆς καθαρῆς φαινομενολογίας». Επίσης ἐδῶ ἀναλύει τὴν διαφορὰ «τῆς γόησης καὶ τοῦ νοήματος». Στὸ τέταρτο μέρος πραγματεύεται τὴ σχέση «νοῦ καὶ πραγματικότητας».

“Η σύσταση τῆς πραγματικότητας είναι ἀνάλογη μὲ τὸ εἶδος τῆς ἐνάργειας ποὺ ἔχει ἡ συνείδηση. “Οσα εἶδη ἐνάργειας ὑπάρχουν, τόσα εἶδη ἀντικειμενικότητας ἔχομε: Τὸν II καὶ τὸν III τόμο τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὁ Husserl δὲν τὸ ἔξεδωκε· συνέταξε δὲν ἔκτεταμένα σχεδιάσματα τὰ ὅποια ἦταν προστάτιμόν στοὺς μαθητάς του· καὶ εἶχαν μεγάλη ἐπίδραση στὴν φιλοσοφικὴν φιλοσοφία τῆς φαινομενολογίας.

Οἱ ἔρευνες τοῦ Husserl ἔπειτα ἀπὸ τὶς «’Ιδέες» ἐστράφηκαν στὸ πρόβλημα τῆς σχέσης τῆς φαινομενολογίας μὲ τὶς θετικὲς ἐπιστήμες. Κυρίως ἐξήτησε δὲ Husserl νὰ δρίσῃ τὰ δρια τῆς φαινομενολογικῆς ἀνάλυσης καὶ τῆς ψυχολογικῆς ἔρευνας τῆς συνείδησης, καὶ ταυτόχρονα νὰ τονίσῃ τὴν ἐσωτερική τῶν σχέση. Τὰ χρόνια ποὺ ἀκολουθοῦνε στὶς «’Ιδέες» ὁ Husserl καταγίνεται πολὺ καὶ μὲ συγκεκριμένες φιλοσοφικές ἔρευνες. Στὶς παραδόσεις του ἀνέπτυσσε ἀκριβῶς τὰ προβλήματα ποὺ τὸν ἀνησυχοῦσσαν, καὶ ἔτσι εἶχε πολὺ μεγάλη ἐπίδραση στοὺς ἀκροατές του, γιατὶ τοὺς ἔκανε κοινωνούς σὲ προβλήματα ὅλως διόλου ζωγτανά.

Στὰ 1929, ἔπειτα ἀπὸ μιὰ μακρὰ σιωπὴ καὶ φιλολογικὴ ἐπιφύλαξη, δημοσίευσε δὲ Husserl τὸ ἔργο του «τυπικὴ καὶ ὑπερβατικὴ Λογική». Τὸ ἔργο τοῦτο ἐκθέτει παραδειγματικὰ τὴ σχέση τῶν ἀντικειμενικῶν ἐπιστημῶν μὲ τὴν φαινομενολογία. Ο Husserl ξεκινάει ἐδῶ ἀπὸ τὴν παραδομένη Λογική, τὴν δποίαν δὲν βαθαίνει στὸ νόημά της καὶ τὴν φωτίζει, καὶ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ κριτικὴ τῶν προϋποθέσεών της, φθάνει νὰ δεῖξῃ πῶς οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς ἔχουν τὴ ρίζα τους μέσα στὴν ὑπερβατικὴ συνείδηση. Τὸ ἔργο ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος «οἱ διαρθρώσεις καὶ ἡ ἔκταση τῆς ἀντικειμενικῆς τυπικῆς Λογικῆς» συνεχίζει τὰ προβλήματα ποὺ ἀρχισαν ν' ἀναπτύσσουν οἱ «Λογικὲς ἔρευνες». Βαθύτατα ἀναλύει ἐδῶ δὲ Husserl τὴ σχέση τῆς τυπικῆς Λογικῆς μὲ τὴν τυπικὴ Μαθηματικὴ καὶ τῶν δύο μαζὶ μὲ τὴ τυπικὴ «mathesis universalis». Τὸ δεύτερο μέρος «ἀπὸ τὴν τυπικὴ στὴν ὑπερβατικὴ Λογικὴ» ἔχει σκοπὸν νὰ φωτίσῃ τὸ πρόβλημα τῆς ἐνάργειας καὶ τῆς ἀλήθειας, καὶ νὰ προχωρήσῃ σὲ μιὰ ριζικὴ θεωρία τῆς κρίσης. Ταυτόχρονα γίνεται πιὰ καθαρὴ ἡ διάκριση τῆς ψυχολογίας τῆς συνείδησης ἀπὸ τὴν φαινομενολογία.

Στὸ 1932 ἔξεδωκε τέλος δὲ Husserl δύο διαλέξεις του ποὺ ἔκαμε

στή Σορβόνη μὲ τὸν τίτλο «*Méditations Cartésiennes*». Καὶ ἐδῶ δὲ Husserl περιχαράσσει τὸ δλο ἐδαφὸς τῆς φαινομενολογικῆς φιλοσοφίας, δίνει μία ἀνάλυση τῆς ψυχικῆς διείσδυσης στὸν ἄλλον, τῆς πειρας τοῦ ξένου ψυχικοῦ κόσμου· καὶ προχωρεῖ στὴν ἔννοια τῆς ὑπερβατικῆς ὑποκειμενικότητας, ποὺ εἶναι ἡ ἀγώτατη ἔννοια τῆς φαινομενολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας.

Ιωάν. Θεοδωρακόπουλος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΡΙΚΟΥΛΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006